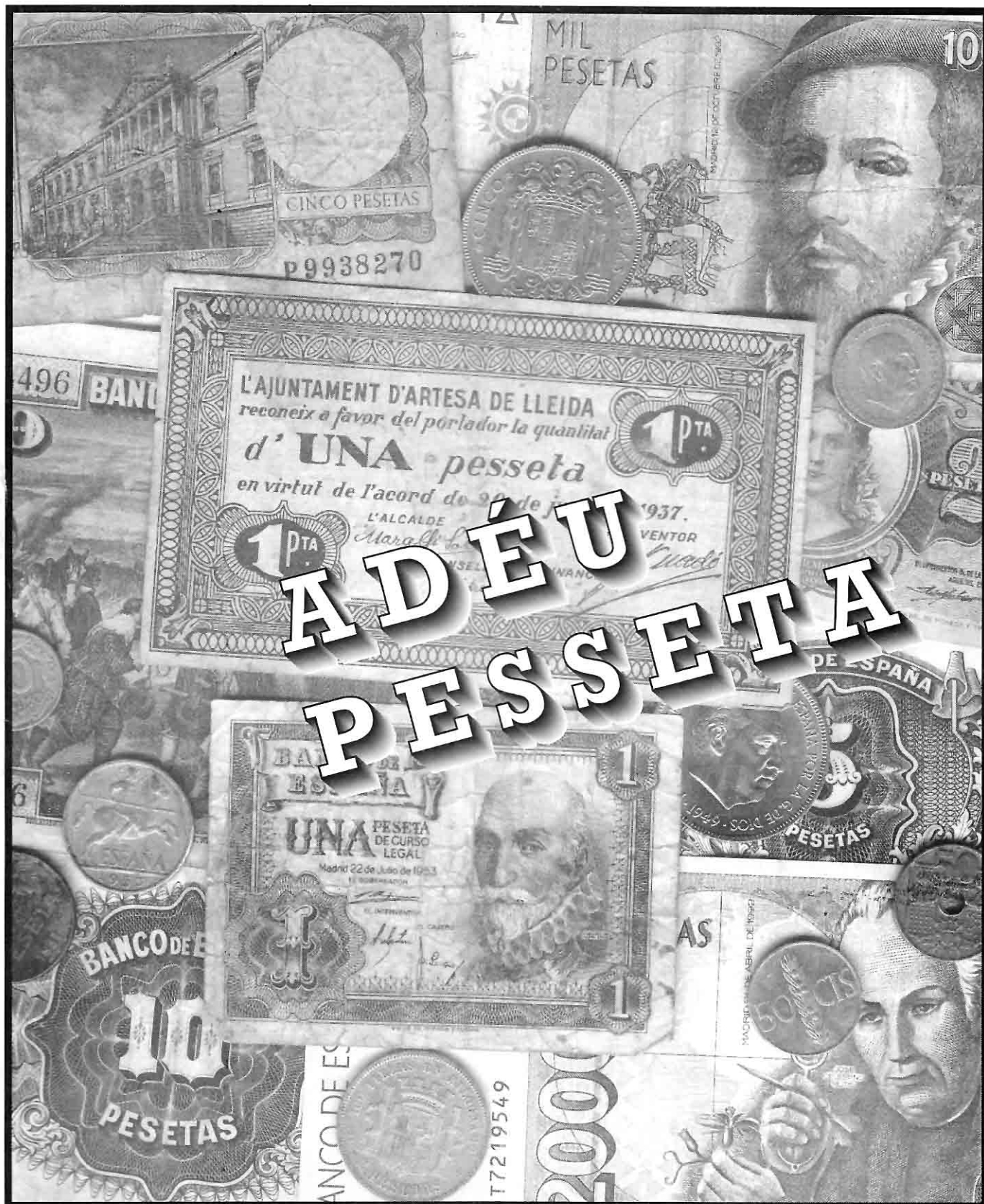

La Femosa

Revista d'opinió i informació local
ARTESA DE LLEIDA, novembre-desembre de 2001

La Femosa

Novembre - desembre
[195, 2001]

Edita l'Agrupació Cultural
La Femosa,
carrer dels Gallart, 7.-
25150. Artesa de Lleida.

*

*Aquesta
publicació local
rep el suport de:*

Generalitat de
Catalunya
(Dept. de Cultura).

Diputació de Lleida
(Institut d'Estudis Ilerdencs).

Ajuntament
d'Artesa de Lleida.

Els articles que apareixen a les
planes de *La Femosa*
reflecteixen únicament l'opinió
de llurs signants.

2a. època.
Dipòsit Legal:
L-264-1981.

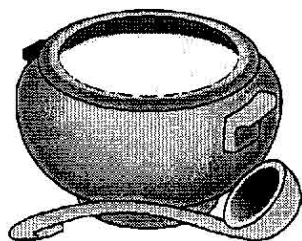
PÒRTIC

L'arribada del 2002 suposa l'adopció de l'euro com a nova moneda i la desaparició, per tant, de la pesseta. Aquest canvi impulsat per la Unió Econòmica i Monetària implica un pas definitiu cap a la consolidació d'una àrea amb total llibertat de moviments de persones, béns, serveis i capitals. L'euro esdevé moneda única i substitueix les diferents monedes nacionals. Aquest fet suposa un gran pas cap a la construcció d'Europa, ja que els diferents estats sobirans que conformen el marc de l'UEM han de cedir la seva potestat per realitzar la seva política monetària, la política que compta, no ens enganyem, amb una realitat supranacional. Es consolida un nou marc de relacions, un horitzó de referència més ampli i global: som, a més, ciutadans de la Unió Europea. I la Unió Europea neix d'una necessitat econòmica i, per tant, el seu màxim cohesionador és, a hores d'ara, la seva moneda: l'euro. No és pas cap cultura, cap llengua, ni res que no sigui la necessitat d'enfortir el factor econòmic davant la, cada vegada, més ferotge competència allò que mou els diferents països a unir-se.

Amb l'euro haurem d'acostumar-nos a una altra manera de comptar, de tornar el canvi, de mesurar els preus, i les quantitats. Ens haurem d'acostumar a una altra perspectiva, més àmplia, a molts altres canvis que es derivaran d'aquesta moneda comuna. Ens hi haurem d'acostumar, amb el temps i una canya, però, quin remei, ens en sortirem.

Benvingut sigui, doncs, l'euro i adéu-siau pesseta.

La cuina d'abans

LA CUINA DE SUPORT

Tal i com dèiem al número passat, fets tots els comentaris previs sobre la cuina dels nostres padrins (la cuina d'abans) ara hem de començar a explicar la manera de cuinar alguns plats. Com que no sabia per quins començar, he pensat que el millor seria començar a parlar de la cuina de "suport" o sigui, per allò que, tot i no ser un plat, té prou força en si mateix, per esdevenir l'element més significatiu de molts plats, és a dir, l'element sense el qual aquell plat no seria aquell plat, per exemple, el sofregit.

Com que aquí no es tracta d'ensenyar a cuinar a ningú (suposadament, tots els que llegeixen aquesta pàgina de la Cuina d'Abans ja saben cuinar), no parlarem de com es fa un sofregit, però sí de coses que s'hi assemblen: preparar un plat de tomata fregida, d'un sofregit de ceba i tomata i, sobretot, de la samfaina, coses que com hem dit més amunt són l'element principals de molts plats: arengada amb tomata, llangonissa amb tomata, bacallà amb tomata, per citar-ne alguns de populars, d'ara i de sempre, almenys des de que es coneix la tomata al nostre país.

SOFREGIT DE TOMATA:

Ingredients: Tomata, oli, sal i un pessiguet de sucre

Aquest, és clar, és el més fàcil de fer, n'hi ha prou en sofregit la tomata amb una mica d'oli, un pessiguet de sucre i la sal corresponent i deixar que es cogui bé. Amb aquest sofregit s'acostumava acompanyar tot allò que convingués, des d'ous durs esberlats fins a sang i freixura.

SOFREGIT DE CEBA I TOMATA:

Ingredients: Ceba, tomata, oli i sal i un pessiguet de sucre

Es talla la ceba i es fregeix bé amb una mica d'oli, en una paella. Quan és cuita, s'hi tira la tomata i es deixa coure tot junt, amb la sal corresponent i el pessiguet de sucre. Aquest sofregit servia per acompanyar, el fetge de xai, caragolines o pops, entre altres coses.

SAMFAINA:

Ingredients: Ceba, pebrot, albergínia, carabassó (el carabassó és optatiu, molta gent no n'hi posa), oli, sal i un pessiguet de sucre per la tomata.

En una paella, a foc lent, es sofregeix la seva, quan aquesta ja està cuita, s'hi tira l'albergínia, el pebrot i el carbassó i, quan tots aquests elements també estan cuits, s'hi posa la tomata i, quan la tomata està cuita, ja està llesta la samfaina. La samfaina, com ja hem dit més amunt, no és un plat, però serveix per acompanyar, la llongonissa, el bacallà, les mandonguilles i tot allò que li posem, ja que gairebé combina amb tot.

La cuina que feien les nostres àvies (aquí no podem dir el nostres avis, per raons obvies), com anirem veient més endavant, era d'allò més senzilla tot i que (encara que pocs), hi havia plats prou elaborats els quals venen, encara ara, a subratllar la importància de la cuina popular dins la cuina actual. N'anirem parlant, si Déu vol, a través d'aquesta pàgina.

A, C

Consell de redacció:

Felip Domènech i
Costafreda
Josep Gallart i Fernández
Francesc Gallart i Fernández
Lluís Gil i Fontanet
Ricard Pons i Pico
Maria Serra i Domènech
Ramon Serra Batlle
Eulàlia Solà i Miró

Col·laboradors:

Alternativa Ecologista
d'Artesa
Cèlia Argilès i Andrés
Alba Bosch
Miquel Carrera i Castellví
Joan Cassola
Adolf Costafreda i Castillo
Neus Falcó Manonelles
Felip Gallart i Fernández
Jordi Mir i Porta
Miquel Àngel Navarro i
Solé
Jordi Niubó i Nosas
Isidre Puig i Sanchís
Carme Sirvent i Garcia

Fotògraf:

Ramon Serra Batlle

Tirada: 450 exemplars

**PORTADA:
Adéu pesseta**

ÍNDEX

Pòrtic	3
La cuina d'abans <i>Der A. Costafreda</i>	4
Actualitat Artesenca <i>Der Cèlia Argilès</i>	6
Tot passejant lo gos <i>Der Alternativa Ecologista d'Artesa</i>	12
El cementiri d'Artesa <i>Der Pere Arnau</i>	13
Els mites nadalencs <i>Der Jordi Mir Porta</i>	14
La Sónia a l'Institut (6) <i>Der Alba Bosch</i>	15
Mots encreuats <i>Der M.A. Navarro</i>	16
Adeu a la pesseta <i>Der Adolf Costafreda</i>	17
Amb poques paraules <i>Der Felip Gallart</i>	22
El retaule de la Mare de Déu del Roser d'Artesa de Lleida <i>Der Isidre Puig i Josep Gallart</i>	23

Actualitat ARTESENCA

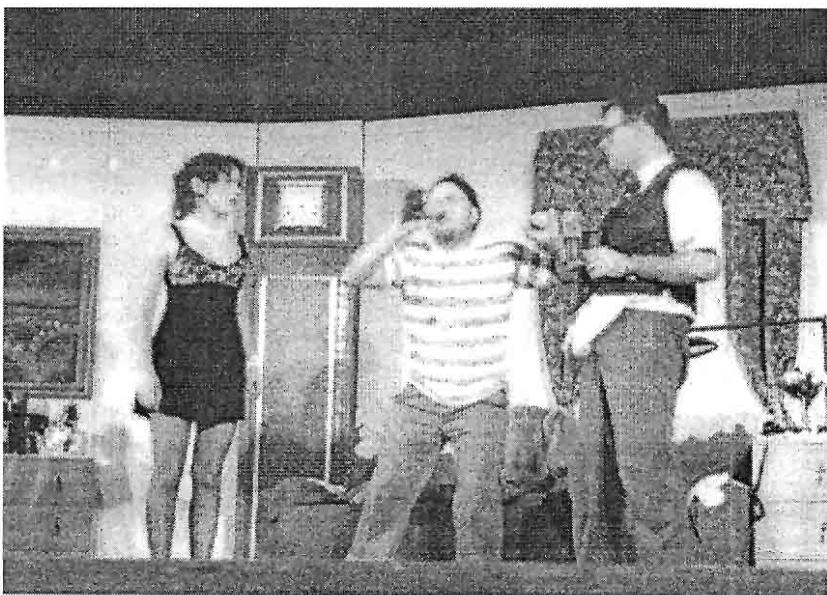
LA CASTANYADA (31.10.01)

De nou, l'AJALL (Associació de Joves d'Artesa de Lleida) ha organitzat la tradicional Festa de la Castanyada, que sota el nom "Castanyot 2001" ha aplegat uns 120 joves a un sopar de germanor.

El sopar va anar seguit d'una festa espectacular, que va omplir la sala de gom a gom i que va allargar-se fins ben avançada la matinada. El conjunt K-Melot i SO MOBIL van ser els encarregats de posar la música.

ACTUACIÓ TEATRAL (10.11.01)

L'Ajuntament va contractar el grup d'animació XIP XAP per tal que posessin en escena l'obra teatral "LLADRES". Aquesta obra a la qual no va assistir gaire gent, possiblement per la manca d'informació, va representar-se a la Sala de la Llar del Poble.

Moment de l'obra *Lladres*

CONEGUEM L'EURO (15.11.01)

L'Ajuntament va convocar a tots els veïns a una xerrada sobre l'Euro, que va tenir com a ponents els 3 directors de les 3 sucursals bancàries d'Artesa de Lleida (Banco Bilbao Argentaria, Caixa Estalvis de Catalunya, Caixa de Pensions).

L'acte que va celebrar-se a Casa de la Vila, va consistir en una jornada teòrico-pràctica on els assistents van poder formular aquelles preguntes i inquietuts que la nova moneda els suggereix. També es van poder veure i tocar aquestes monedes i bitlles, així com analitzar les mesures de seguretat que duen.

ARTESA AMB L'ASSOCIACIÓ ASMATOLÒGICA DE CATALUNYA (24.11.01)

L'Ajuntament i l'Associació Asmatològica de Catalunya, junt amb diferents entitats del municipi han organitzat una diada dedicada a l'ASMA, amb la finalitat de poder obtenir una recaptació de diners destinats a aquesta associació.

Els actes van aconseguir fer participar a tothom, grans i petits, en un intent de concienciació i de sensibilització vers totes aquelles persones que pateixen l'asma.

Els actes que es van dur a terme van estar els següents:

A les 12 del migdia: (a les escoles) Jocs i cucanyes per a la mainada . Els monitors del grup d'esplai parroquial d'Artesa de Lleida van ser els encarregats de fer jocs i cucanyes per als infants, els quals van finalitzar amb una xocolatada per a tots els assistents.

A 2/4 de 10 de la nit: (a la sala de la Llar del

Jocs i cucanyes per a la mainada

ció i a més es va fer una exposició sobre què era i quins eren els símptomes d'aquesta malaltia. D'entrada poca gent va assistir a la xerrada, si bé, la sala es va anar omplint poc a poc.

A 2/4 de 11 de la nit: (a la sala de la Llar del Poble) es van dur a terme tot un seguit d'Actuacions amb artistes locals, l'ordre de les actuacions va ser el següent:

Jordi Oró
Coral la Primavera Artesenca
Gerard Mir, Roser Pons, Gerard Bellmunt
Grup local de percussió
A l'acabar aquest acte es va procedir al

Presentació de l'Associació Asmatològica de Catalunya

Poble) Presentació de l'Associació Asmatològica de Catalunya, a càrrec de:

Dr. Joan Ramon Rozadilla , Pneumòleg de l'hospital provincial de Santa Maria

Maite Grinyó, Infermera de la unitat d'Asma de l'hospital provincial

Dr. Lluís Marquès, Al·lèrgòleg de l'hospital provincial de Santa Maria

Maribel Prados, Infermera de la Unitat d'al·lèrgologia de l'hospital provincial

A aquest acte hi va manca la presència de la Laura Gallart, que és la delegada de Lleida de l'Associació asmatològica de Catalunya, tal i com estava previst al programa, la qual per motius de malaltia asmàtica estava ingressada.

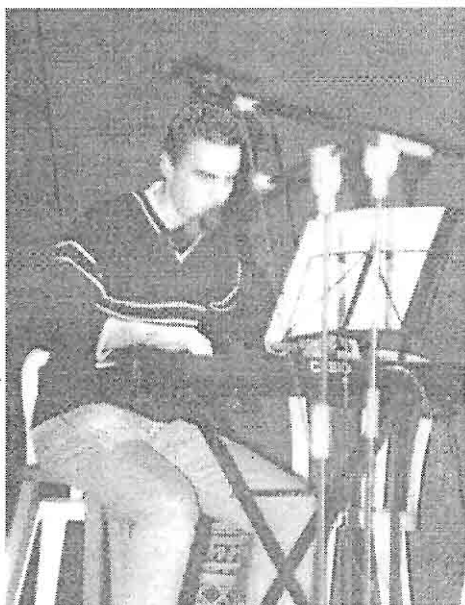
Durant aquest acte, es va presentar l'Associa-

Actuació de Jordi Oró

Actuació de la Coral *La Primavera Artesenca*

Actuació de Gerard Mir

Actuació de Roser Pons i Gerard Bellmunt

sorteig de les tires que es lliuraven a tots els que feien aportacions econòmiques (donatius), i que van consistir en diferents objectes cedits per empreses i entitats.

A les 12 de la nit: (a la sala de la Llar del Poble) Discomòbil "TETE PRODUCTIONS". Aquest acte va posar punt i final a la festa a favor de l'Associació asmatològica de Catalunya.

La recaptació total va estar de 140.100 ptes.

SENSE PRESSUPOST PEL 2002

Durant el Ple de l'Ajuntament, reunit a la seva sessió ordinària del dia 29 de novembre de 2001, l'alcalde va sotmetre a votació el projecte de pressupost per a l'exercici 2002, que pujava a un total de 1.349.700 euros, és a dir quasi 225 milions de pessetes.

La proposta no va prosperar, ja que tot i no ser necessari majoria absoluta (és a dir 5 vots a favor dels 9 regidors) es van emetre els vots a favor dels regidors de l'Entesa Artesenca i els vots en contra de tota la resta de regidors. Per tant els vots negatius van guanyar els positius.

Era el primer pressupost que es feia amb euros, per esser la moneda que entrarà en vigor el proper dia 1 de gener de 2002.

Les inversions que es preveien realitzar són les següents:

- Construcció llar infants
- Claveguera carrer Escoles
- Urbanització del carrer de Jacint Verdaguer
- Urbanització del carrer del Solsonés
- Construcció voreres al carrer Castell
- Arranjament de la Llar del Poble
- Construcció del magatzem municipal
- Arranjament del Cementiri municipal

SENYALITZACIÓ DE LA ZONA PEIN

El Ple de l'Ajuntament del dia 29 de novembre va aprovar la modificació del pressupost per a l'exercici 2001 que preveia entre altres la incorporació d'una subvenció rebuda pel Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya per a

Actuació del Grup Local de Percussió

la senyalització i arranjamet de camins de la zona PEIN.

L'Ajuntament va demanar subvenció per a l'arranjament de camins de l'anomenada zona PEIN (Pla d'Espais d'Interés Natural), d'acord amb la convocatòria pública que es va fer per tots aquells municipis que tinguessin dins del seu terme municipal alguna part del seu territori amb aquesta classificació.

Cal dir que la zona PEIN del nostre municipi abarca gairebé tot el secà, ja que va des del camí de Matxerri cap a la fi de tot el terme en direcció Sud, cap a Aspa.

La subvenció comporta a banda de l'arranjament d'alguns camins, la senyalització d'alguns camins i la col·locació d'un panel informatiu.

La subvenció obtinguda és d'1.250.000 ptes i la inversió que cal fer és de 2.050.000 ptes.

CÓRRER-NENS 2001 (1-2.12.01)

El cap de setmana dels dies 1 i 2 de desembre, l'Associació de Mares i Pares i d'Alumnes del col·legi públic "Els Til·lers" i l'Ajuntament van preveure tot un seguit d'actes oberts a tothom, sota el lema **Córrer-Nens 2001**, i que van estar tot un èxit

de participació.

Els actes que es van fer van estar els següents:

Dissabte dia 1 de desembre.-

·A 2/4 d'11 del matí, taller de **CONTA-CONTES** a càrrec de **Meritxell Morera** a l'escola els Til·lers.

·A 2/4 de 5 de la tarda, **DEFILADA DE TITELLES**, a càrrec dels nens i nenes de l'escola Els Til·lers, que les han elaborades, a la Sala de la Llar del Poble.

·A 2/4 de 10 del vespre, representació de l'obra teatral **NO HI HA PANY QUE TANQUI**, de **Felip Gallart i Fernandez**, a càrrec del grup de **Teatre De Butxaca- Teatre Estable de Ponent**, de Mollerussa, a la Sala de la Llar del Poble. Aquesta obra estava adreçada al públic adult.

Desfilada de titelles

Diumenge dia 2 de desembre.-

·A la 1 del migdia, a la Sala de la Llar del Poble, Pallassos, amb **Fil I Didal - kimmet**, amb l'obra **RETALLS**.

Representació de l'obra *No hi ha pany que tanqui*

·A les 5 de la tarda, espectacle de **MALABARS** amb **Baldrik El Fantàstic**, a la Plaça de davant de l'esglèsia.

·A les 6 de la tarda, a la Sala de la Llar del Poble, Representació de **Titelles**, amb l'espectacle **GÜLLIVER AL PAÍS DE LILLIPUT**, pel Centre de Titelles de Lleida.

·A les 8 de la tarda, projecció de la pel·lícula de cinema que estava prevista i programada.

Durant el diumenge dia 2 de desembre, es van

Exposició de titelles confeccionats per nens de l'escola Els Til·lers

exposar totes les titelles elaborades pels nens i nenes de l'escola i llar d'infants al Casal Parroquial.

L'èxit assolit fa que des d'aquestes ratlles es llenci la idea de crear anualment un cap de setmana dedicat al món de les titelles.

TEMPS DE NEU

Les baixes temperatures del mes de desembre, han portat la neu al nostre poble el dissabte dia 15 de desembre, tot i que el Servei de Meteorologia havia manifestat que a la plana de Ponent no nevaria. Feia anys que no nevava tant.

Sens dubte el paisatge és fantàstic, de postal nadalenca, la quitxalla s'ho ha passat d'allò més bé fent ninots de neu, jugant amb la neu, i alguns fins i tot esquiant a la costa del carrer dels Gallart.

Tot és molt bonic mentre succeeix però el dia després, en què tots ens hem de movilitzar fa que la neu perdi el seu encant. Evidentment, la neu ens ha portat que es gelin carrers, i carreteres, i que sigui necessari l'ús de cadenes per poder circular.

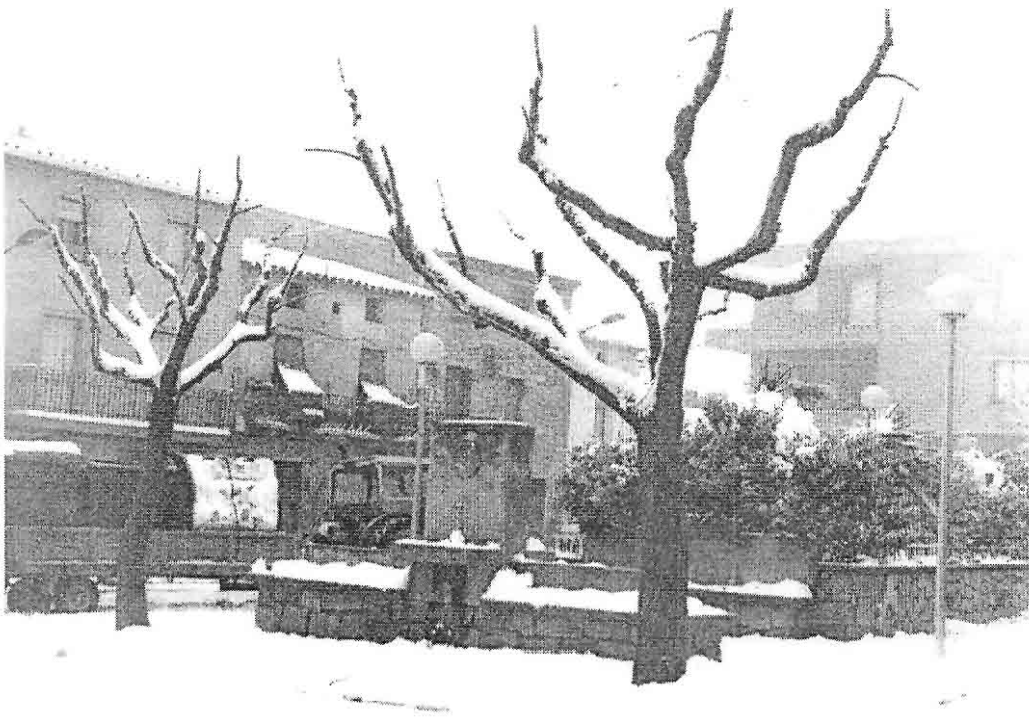
A continuació, gràcies a la dedicació del **Francesc Gallart**, us podem indicar quines han estat les temperatures enregistrades i altres fenòmens atmosfèrics:

Dia 15 de desembre, a 2/4 de 8 va començar a nevar i ho va fer fins a 2/4 de 6 de la tarda, deixant un gruix de neu de 16 cm. al poble i 14 cm al secà.

Dia 16 de desembre: La mínima durant tota la nit és de 6,5° sota zero, la temperatura màxima que s'assoleix durant el dia és de 0°, i la boira ens acompanya.

Dia 17 de desembre: la mínima durant tota la nit ha estat de 8° sota zero i la màxima que s'assoleix durant el dia és de 2,5° sota zero.

Dia 18 de desembre: la mínima de la jornada ha estat de 8° sota zero i la màxima del dia és de 3,5° sota zero, amb la boira pre-

Placeta del Carrer Castell nevada

sent durant tot el dia i la nit.

Dia 19 de desembre: la boira ens ha acompanyat durant tota la jornada, la temperatura mínima ha estat de 8° sota zero i la màxima de 5° positius a les quatre de la tarde, tot i que molt poca estona.

Dia 20 de desembre: la mínima ha estat de 7° sota zero i la màxima d'1,5° sota zero a la una del migdia, amb una boira espesa present durant tot el dia i la nit.

Dia 21 de desembre: la mínima de la jornada ha estat de 3° sota zero i la màxima de 2 sobre zero al migdia, amb la boira present durant tot el dia i nit.

Dia 22 de desembre: la mínima ha estat de 3° sota zero i la màxima de 2° sobre zero. La boira ha continuat present durant tot el dia i la nit.

Dia 23 de desembre: la mínima ha estat de 3° sota zero i la màxima de 1° positiu, amb la boira present durant tot el dia i la nit.

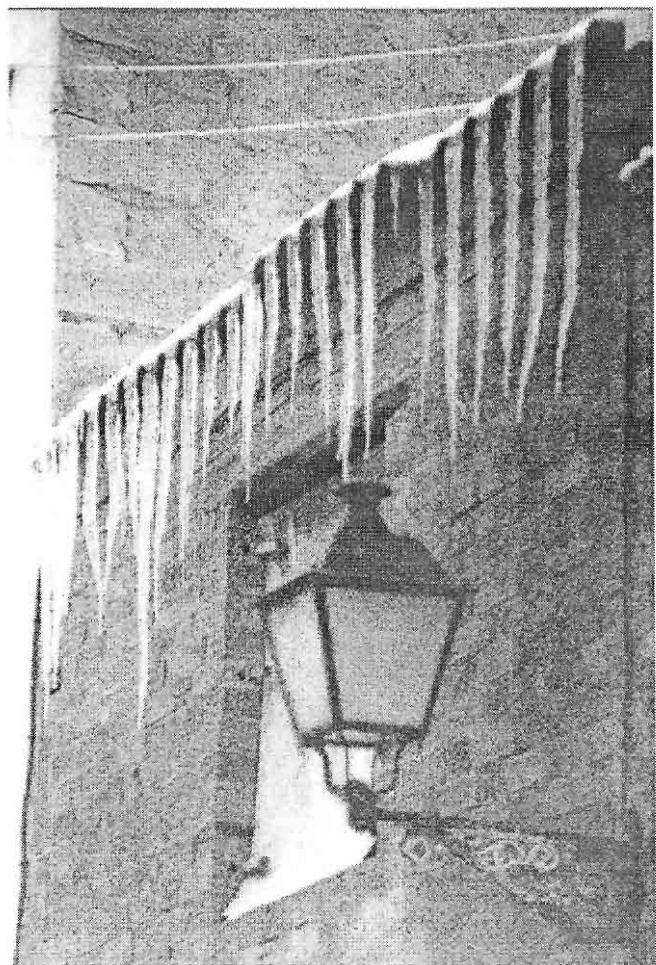
Dia 24 de desembre: Per fi la boira ha deixat pas al sol i ha començat a desgelar la neu i el gel, però les temperatures han estat molt baixes, amb una mínima de 7° sota zero i una màxima de 5° sobre zero.

Les temperatures durant aquests dies sempre han estat 1,5° a 2° per sota de les enregistrades a la ciutat de Lleida.

LA MARATO DE TV3

L'Associació de Dones D'Artesa de Lleida amb la col.laboració de l'**Ajuntament** van preparar tot un seguit d'actes pel diumenge dia 16 de desembre, els quals van haver de ser suspesos a causa del mal temporal. Es preveu que els actes se

celebraran dins del mes de gener del 2002. De totes maneres ja us n'informarem més àmpliament en la propera revista.

Tot passejant lo gos

Fa alguns dies que la neu ha desaparegut totalment dels carrers d'Artesa, però l'atmosfera encara porta un mig dol de teranyina gris persistent i enganxifosa que confereix a l'aire una major densitat.

La Bepeta Fila Prim i la Mari Cóse Quesé Jo han sortit com cada vespre a passejar el gos, avui sense el temor de fa uns dies que els obligava a servir l'equilibri tot esquivant les clapes de gel del dia després de l'espectacular nevada.

-Què't sembla, ha marxat la neu i ara plou, vés quin temps que fa!

-Sí és clar, Mari Cóse, és que estem a l'hivern.

-Vui dir que ara també'm de vigilar; la canalla que entren i surten i no miren res, t'ho deixen tot brut.

-Sí és veritat, però és el que passa quan fa el temps que toca.

-L'únic bo de la neu era que no es veien les cagades de gos. Si tothom fes com tu i jo que les pleguem no n'hi hauria cap.

-Això si descomptem los gossos que tenen amo i els deixen aviats i los que van perduts, que també embruten.

-Sas què vai llegir, Bepeta, l'altre dia a la *Mañana*? Que el Consell Comarcal del Segrià ha fet un conveni amb una empresa que se'n diu **Resican** que diu que s'encarregarà d'agafar los que estan pels carrers. Es veu que és una espècie de **canera** però del Consell Comarcal.

-Ben cert Mari Cóse! I ja sas lo que'ls passarà no? Coll a terra i al forn crematori; Això sí, els mataran amb una injecció i després de manteni'ls una setmana, que és lo que marca la Llei.

-Quina gràcia! I les **protectores** què hi pinten?

-Segons la Llei de protecció dels animals hi pinten molt, perquè el destinatari directe dels animals perduts o abandonats han de ser les protectores. És el que ha fet el *Consell Comarcal de l'Urgell* que s'ha valgut de la Protectora de Tàrraga. El conveni l'han firmat amb una protectora i no amb una empre-

sa matagossos.

-Però deia el diari *Segre* que El Consell Comarcal del Segrià també havia parlat amb una Protectora i que farien campanyes de sensibilització de cara a previndre els abandonaments. Vol dir que també faran un conveni amb una protectora?

-Potser sí, però ja sas que del dit al fet...I els ajuntaments de la comarca què? quin paper hi juguen amb tot això?. La llei ja fa temps que diu que s'han de censar i xipar tots els animals de companyia. Així s'evitarien les pèrdues i amb el xip se sabria qui és l'amo i el podrien recuperar.

-Sí però els animals abandonats ja són una altra cosa. Si l'amo té mala idea ...encara que ben pensat, si estan xipats, ja els ho poses més difícil i a la llarga suposo que desistiran de tenir animals .

-Sas què et dic? La gent que no els pot cuidar com Déu mana o no té paciència, no n'hauria de tenir danimals, ni gats ni gossos...

-I tant! I de les campanyes publicitàries del Nadal què me'n dius...?: *A Barcelona hi ha de tot...regala una mascota* i abandónala al cap de dos mesos quan ja no et faci gràcia, perquè empreses com Resican et treuran la nosa del davant" Hauria de completar l'eslogan. Seria més realista i sincer.

-Mentrestant es continuaran dictant lleis de protecció dels animals per acallar la seva consciència perquè, és clar, som un país modern, i les coses s'han de fer bé.

-La seva consciència i la boca dels qui tenen el costum de buscar els tres peus al gat.

-Saps què et dic Bepeta?...que m'he posat de mal humor.

-I io també Mari Cóse.

-Au, deixem-ho córrer i a veure si serà veritat el que s'ha dit, mig dit, vaja!

-L'esperança és de color verd.

-Però de moment el paisatge té més aviat un color gris.

-Sí, color gris-marronós, color de gos com fuig.

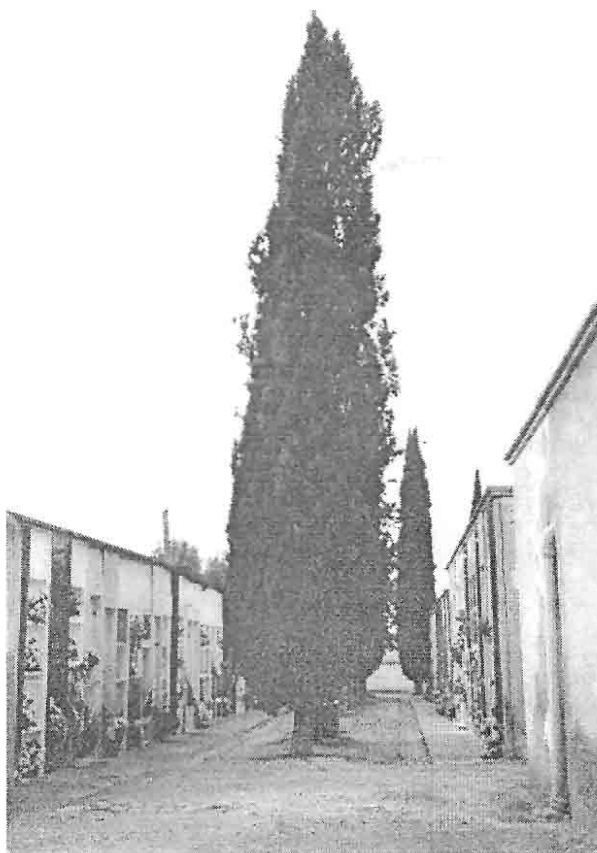
Alternativa Ecologista d' Artesa de Lleida.

EL CEMENTIRI D'ARTESA

Quan arribe aquestes dates, el record dels morts és fa més present que mai. Tots i tothom, és clar, tenim éssers estimats, morts, als quals recordem amb més o menys freqüència tot l'any, però és per Tots Sants quan, d'una manera diguem-ne oficial, els hi retem el petit homenatge de les flors i d'una visita a les seues tombes. Aquest, encara que sembli un costum de sempre, és un costum relativament nou o això, almenys, és el que se'n després dels testimonis orals que tenim dels nostres avis.

Felip Gallart, assidu col·laborador d'aquesta revista, als anys vuitanta llargs, escrivia una pàgina a cada número amb el títol genèric de SOTA LES SALADES, aquest títol el va extreure de les seues llargues converses amb les nostres àvies, les quals li van manifestar que, del seu record, no s'hi anava al cementiri a portar flors; que el cementiri estava deixat de la mà de Déu fins al punt que, al cap de pocs anys de ser enterrats, les tombes dels difunts desapareixien "sota les salades". La gent gran encara recorda un cementiri sense nínxols, on els difunts s'enterraven tots a terra, amb una creu de fusta com a únic senyal de la sepultura, la qual amb el temps també desapareixia. La cosa va començar a canviar als anys vint i trenta, però sobretot als quaranta.

L'any 1922, es van començar a bastir els nínxols de la part sud del cementiri i, ensems, es va construir la nova porta d'entrada, la mateixa que hi ha avui, però de cara al poble o sigui, a la paret sud, la qual avui està tota ocupada pels nínxols de la via de Sant Josep. Als anys quaranta, aquesta porta es va traslladar on la podem veure ara, fent també, en el transcurs d'aquelles obres, una altra fileres de nínxols: la via de Sant Miquel

Quan a mitjans del segle dinou (per imperatius legals) es va deixar d'enterrar al Fossar Vell, es va construir el nou cementiri, al qual ja no se'n diria fossar encara que els difunts se seguissin enterrant en fosses, potser això els devia de semblar, als artesencs de llavors, una bona manera de diferenciar el nou del vell fossar. D'antuvi, el cementiri nou era només dalt del turonet que avui dia ha quedat al mig de les fileres de nínxols, al mig del qual, encara s'hi

poden veure unes quantes grans lloses que cobrien els primers enterraments de la gent més adinerada (no tothom, evidentment, podia pagar el cost d'aquestes grans pedres). La primera ampliació devia de ser la ja esmentada dels anys vint (però no en tinc la certesa) i la darrera, als anys vuitanta.

Com deia al començament, no es va generalitzar el costum de portar flors als difunts, fins als anys trenta i quaranta i, tot i així, la gent no es gastaria diners amb flors fins molt més cap aquí (les flors que es podien veure al cementiri eren les flors normals que hom cultivava en testos a casa mateix per aquest menester, com creixentemps, dàlies i altres

de similars).

Naturalment, el costum de tapar els nínxols amb làpides, és encara molt més recent. No seria fins ben entrats els anys seixanta, quan l'economia del nostre poble començava a créixer d'una manera progressiva, que el costum de posar làpides s'estendria, i tot i que sembla una cosa contradictòria, com més ben arranjat està el nostre fossar, més punt hi ha a guarnir-lo de flors (de flors que hom no cultiva a casa) per Tots Sants.

Pere Arnau

ELS MITS NADALENCOS

Segur que molts nens i nenes es pregunten si els Reis i el Camarlenc vindran aquest any, perquè ja se sap, amb les nevades que hi ha hagut poden haver-se retardat; doncs tranquils nens que vindran segur a portar-vos els regals ja que els reis no fallen mai.

No us heu preguntat mai d'on prové el costum dels Reis Mags? A tots ens han explicat que els Reis eren unes persones molt riques que vivien a l'antiguitat, i que un dia van veure una estrella i van decidir seguir-la i abandonar totes les riqueses per portar els tres regals a el nen Jesús. Doncs resulta que fa poc sorgí una exposició on es veia clarament que aquests tres reis van existir a l'edat mitjana però que Baltasar no fou negre fins que l'Àfrica fou colonitzada.

Amb el Pare Noël no hi ha problema de que la neu l'aturi per que com tots sa-

bem ve amb un trineu estirat per uns quants rens i entra per la xemeneia de nit i ens plena el voltant de l'arbre de Nadal de regals depenent de si ens hem portat bé o no, i nosaltres li deixem un vas de llet i uns torronets per donar-li les gràcies.

I el Tió segur que no li passa res perquè tothom té el seu a casa i l'alimenta degudament per que quan arribi l'hora, els cagui un munt de regals a tots. El tenim sempre tapat amb una manta que no li hem de treure! No fos cas que es constipés.

Tota aquesta sèrie de personatges fan que el Nadal sigui molt feliç per tots, i sobretot, pels nens, els quals passen els millors moments de l'any quan veuen l'arbre, piquen el Tió o pugen a donar un petó al Rei a canvi d'un regal. Que faríem sense ells, en especial els nens?

Jordi Mir Porta

LA SÒNIA I L' INSTITUT

Capítol 5 < La Sònia... enamorada! >

La veritat és que amb tots els problemes que he tingut durant aquests dies no m'he fixat ni en la gent de la meua pròpia classe. Però no em va faltar temps per trobar alguna cosa especial en un dels nois. Es deia Marcel. Era alt i força prim. Els seus cabells negres com el carbó estaven tallats a casc. Els seus ulls també foscos li feien conjunt. Sempre vestia amb pantalons texans molt estrets i amb samarretes molt ajustades. Era molt maco i no me'l podia treure del cap. La Mònica en deia que n'estava enamorada.

Un dia, quan estava fent les mates en una classe de guàrdia se'm va acostar i em va dir:

- Com et dius, que no me'n recordo?

- Jo? Eh, sí... Em dic... Ehem! – vaig tossir fortament per poder aclarir-me. Sònia, em dic Sònia.

- Ah, Sònia! Doncs que em pots deixar el regle Sònia?

I així es pot dir que és com vam començar a ser amics.

- El pròxim dilluns... examen! – va exclamar la de *Natus* quan jo estava mig adormida al pupitre.

No podia ser. Havíem fet tantes coses en aquella curta setmana? I jo no me'n havia adonat? Avui és dijous i tinc un munt

de deures, demà és divendres i tinc entrenament de *volei*, dissabte vaig d'excursió amb els pares pel de matí i per la tarda surto amb les amigues, diumenge pel matí tindrè ressaca del dissabte per la nit i per la tarda he quedat amb el Marcel... Quin caos!

Quan estudiaré? Em sembla que hauré de començar a ajornar alguna cita... La del Marcel NO, la

dels pares tant de bo!, la de les amigues... si els hi dic que prefereixo sortir amb el Marcel que amb elles per tenir temps d'estudiar em maten! I l'entrenament de *volei*? Uf, la setmana que ve tinc partit, l'entrenador s'enfadaria! Ara si que estic fumuda!

ATENCIÓ: No et perdis el següent capítol on la Sònia haurà de decidir que fer al cap de setmana. Però faci el que faci no en sortirà satisfeta...

Alba Bosch

MOTS ENCREUATS

de M.A. Navarro

(Solucions a la pàgina 30)

HORIZZONTALS: 1. Esquella petita, cascavell. 2. Al revés, ple de nusos. Cantador d'albades, romancer. 3. Vomitar, causar el vòmit. Institut de Recerca Ecològica. 4. Vinguis fins aquí. Al revés, grups de dos. 5. Reprovació, reprotxe. Al revés, en plural lletra grega. 6. Després del llamp. D'una manera rude. 7. La tercera. Gal.li. Regalis. La vocal anterior. 8. Moneda que valia trenta rals. Porció de corba. 9. Al revés, vorera, baixador. Vocal. Dues vocals que demanen permís. 10. Al revés, pedra però en grec. La primera. Que fa vies o ratlles. 11. Que ha rebut el títol de catedral. 12. Al revés, forma del verb dringar. La primera part del nom modern de Ceilan.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2					■							
3									■			
4								■				
5							■					
6				■								
7		■			■						■	
8									■			
9	■							■		■		
10					■		■					■
11												
12									■			

VERTICALS:

1. Amb apòstrof, poble de la Costa Brava. Darrera el parxís. 2. Pesat, feixuc en el caminar. Caçar rates. 3. Relatiu a la quarta fila. 4. Consagrar, sacramentar. Que té analogia. 5. La segona. D'aquí el nom d'Ibèria. Tele-Diari. Direcció Nacional. 6. No creient amb l'estricta norma. 7. Las, cansat. Cedeix, regala. Argó. 8. Per a ebri, en falta una. El riu de París. Tres xifres romanes. 9. El sol egipci. Prefix que vol dir la meitat. Vocal repetida. 10. Idiòcia, qualitat d'idiota. Normalment una infermera. 11. Al revés, nouen, couen. Fer un rot. 12. Relatiu o pertanyent al crèdit. Titani.

ADÉU A LA PESSETA

EUROS VINDRAN QUE LA PESSETA ENS TRAUAN

Com és ben sabut, a la pesseta li queda molt poc temps de vida. Amb la nova moneda, l'euro, tot serà una mica diferent, no sé com ens les empescarem per dir *"farem la primera pela, "tenir pela llarga", "tot plegat, pela amb deu", "vendre duros a quatre pessetes"* o *"el que no són pessetes, són punyetes"*, per exemple, entre altres que ens sortiran sense adonar-nos-en quan menys hi pensarem. Segurament que bona part d'aquest vocabulari, no desapareixerà amb l'arribada de l'euro, com no van desaparèixer amb la pesseta frases com *"fer quartos"* o *"no val un xavo"* i, encara, és va seguir dient ral a la moneda de vint-i-cinc cèntims i duro a la moneda de 5 pessetes (noms de monedes antigues). Però podrem seguir dient sense cap inconvenient, frases com: *"això val molts cèntims"*, *"això no val ni cinc"* o *"no hem fet ni cinc de calaix"*. La inventiva popular, com sempre, ja s'encarregarà de trobar frases enginyoses per fer entrar l'euro dins la nostra cultura popular a no trigar gaire, ja ho veureu.

Abans de dir adéu a la pesseta (dins d'aquest rebombori que ha creat, sobretot entre la gent que té algun negoci de cara al públic, per tot això dels canvis), voldria parlar del naixement de la pesseta, per què, no sé si us hi heu fixat, també va tenir un començament quan, per un decret del 19 d'octubre de 1868, queda establerta com a moneda oficial de l'Estat espanyol. Què va passar llavors, també la gent es queixava que es faria un garbuix amb les monedes noves i les velles?, Com s'ho van fer per acostumar-se al nou sistema?. El cert és que, del començament de la pesseta, de les dificultats d'implantar-la, no n'he trobat cap informació en lloc ni n'he sentit a parlar a ningú, tot i que intueixo que no devia ser tan fàcil.

Les monedes tal i com les coneixem, diuen que les van inventar els grecs al segle VIII abans de Crist, però que van ser els fenicis els qui en van divulgar el seu ús, com a sistema de canvi, per tota la mediterrània i l'Orient proper. Les monedes, si deixem de banda els mètodes de fabricació, no han canviat gaire

des del seu començament: més o menys esfèriques, més o menys grosses (més o menys pesants) i fetes amb or, argent i bronze. Cada país, cada règim i, fins i tot, moltes ciutats han anat fabricant les seues monedes, adaptant-les a les seues necessitats o gustos. Com que el valor intrínsec d'aquestes monedes era el pes del metall amb què estaven fetes, molt sovint, dins d'un mateix país, circulaven monedes de diferents procedències, tot i que, també ho hem de dir, fins en temps moderns de monedes en corria molt poques: el sistema de canviar o baratar els productes era la pràctica més freqüent i, ensems, més segura.

Com s'havia fet abans, per establir els Sistema Mètric Decimal gairebé a tot el món, l'any 1865, a París fou estipulada la Unió Monetària Llatina, la qual establí un tipus monetari acceptat per tots els estats assistents, i poc més tard, per molts d'altres. Si ens fixem en la data d'aquest acord monetari (1865) i la data de l'establiment de la pesseta (1868), ens adonarem que, realment hi havia una imperiosa necessitat de trobar un nou sistema monetari el qual desfés d'una vegada l'embolic de monedes existent llavors. La pesseta, com les altres monedes que sorgiran a partir de la Unió Monetària Llatina, serà decimal, és a dir; dividida en cent cèntims.

L'ús del paper moneda (els bitllets) comenen a funcionar a partir del segle XVII, per iniciativa particular d'alguns bancs, com el d'Amsterdam (1609). Aquests bitllets, que en un començament tenien un ús molt restringit, eren com una mena de rebut on hi constava que el banc X pagaria la quantitat de pessetes (o la moneda que fos) que constava al bitllet, amb plat de llei. Però no seria fins al final de la Primera Guerra Mundial i, sobretot després de la gran crisi de 1929, que l'ús del bitllet seria de curs obligatori.

La primera pesseta encunyada tenia un pes de cinc grans d'argent fi i mesurava 23 mm de diàmetre. S'encunyà des de 1868 fins a 1934 (la darrera encunyació amb argent) amb molt poques variacions. L'any 1937 s'encunyaren les pessetes de coure-alu-

mini als tallers de la *Fàbrica Nacional de Moneda y Timbres*, instal·lats a València amb motiu de la guerra civil. A partir d'aquest moment la pesseta es convertí en paper-moneda tant pels bancs d'emissió dels

l'11 de desembre del mateix any, va decidir fer una emissió de bitllets de curs obligatori a Catalunya. Això és: Sèrie A. Dos milions de bitllets de 2'50 pessetes. Sèrie B. Un milió de bitllets de cinc pessetes. Sèrie C. Un milió de bitllets d'una pesseta.

Anvers i revers dels vint-i-cinc cèntims

dos governs centrals enfrontats, com per altres corporacions del govern (com la Generalitat de Catalunya i diversos ajuntaments catalans, amb llegenda en català). El valor de la pesseta no es va tornar a encunyar amb metall fins al 1944, amb lliga de coure i alumini, coneguda popularment com la pesseta rossa (*rúbia*, en el parlar col·loquial de llavors).

Com que, per culpa de la guerra, les monedes d'argent havien estat retirades de la circulació i de les monedes de bronze no se'n va fer cap més edició perquè el metall es necessitava per la indústria de guerra, hi va haver una gran escassetat de moneda fraccionària. Per solucionar aquest problema, la Generalitat de Catalunya, per un decret signat el 21 de setembre de 1936, pel president Lluís Companys i publicat al Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya

Com que el dèficit de moneda fraccionària era tan gros, moltes entitats, com cooperatives i, fins i tot, comerços particulars, es van veure obligades a fer "vals" de diferents valors per tornar canvi. A Artesa ens consta que, almenys a cal Tomàs (Cafè-Bar Josep Oró) se'n van fer. Per posar remei a aquesta mancança, la immensa majoria dels ajuntaments de Catalunya, van editar bitllets de paper moneda. No és que els ajuntaments estiguessin autoritzats a emetre moneda legal, però sí que estaven facultats per organitzar la seua vida econòmica i, per tant, el que van fer, és tenir uns dipòsits de bitllets legals de l'Estat o de la Generalitat i emetre, ells mateixos, bitllets petits fins a la quantitat que en podien respondre amb el seu fons de bitllets legals.

Dels bitllets que van emetre els Ajuntaments de Catalunya, n'hi ha de totes les mides i formes: Verticals, amples, estrets, petits, grossos, llargs, quadrats i rodons, i estaven impresos sobre qualsevol mena de materials, principalment paper (de tot tipus), cartró i cartolines... Per primera vegada al món es va emetre paper moneda sobre plàstic (Calaf, Ssegueioles), l'any 1937, quan el plàstic tot just es començava a conèixer. És també Catalunya el primer país del món on s'ha emès moneda de fusta (Ivars d'Urgell).

El Govern Central, amb seu a València, per Decrets del Ministeri d'Hisenda i Economia del dia 8 de gener i 25 de febrer del 1938, invocant que el sistema monetari, segons la constitució, era un patrimoni de l'Estat, va prohibir l'emissió i circulació de tot el paper moneda i els altres signes monetaris emesos per les corporacions i organismes regionals i locals. Encara que la Generalitat i alguns ajuntaments van retirar els seus valors de la circulació tot seguit, en la majoria de municipis van circular encara durant tot aquell any.

Com és ben sabut, l'Ajuntament d'Artesa de Lleida, l'any 1937, fou un dels molts ajuntaments catalans que decidí editar paper moneda: un bitllet de pesseta, un altre de 50 cèntims i un tercer de 25 cèntims. Sobre aquest tema, diu el llibre *El paper*

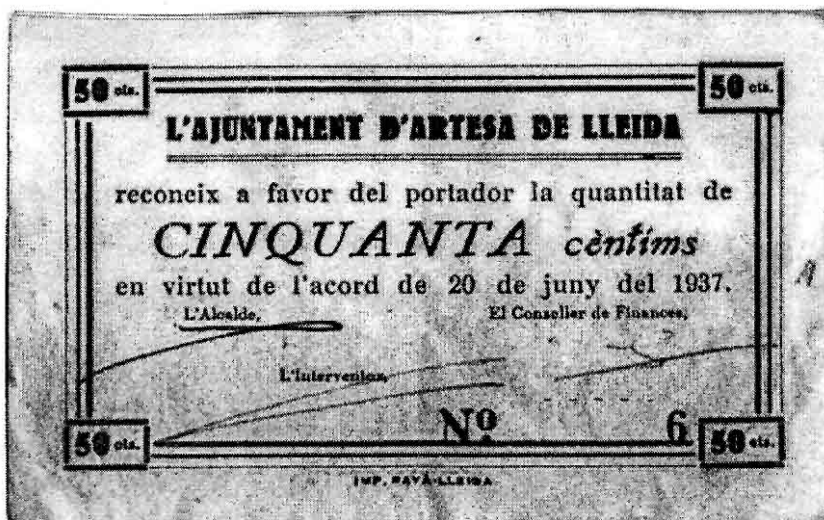
moneda (i altres signes monetaris)
Emissions de la guerra 1936-1939,
Antoni Turró, Barcelona 1982, diu, a la
pàgina 88:

ARTESA DE LLEIDA

Segrià, Vegueria de Lleida. 1056
habitants.

Són dues les emissions de paper
moneda creades per aquesta població.
La primera del dia 20 de juny del 1937
amb els valors d'1 pesseta, 50 cèntims
i 25 cèntims, per un import total de
3.750 pessetes. Estampats a la impremta
Payà de Lleida, en paper de colors dife-
rents per cada valor, en aquests bitllets
no hi figura cap emblema ni dibuix i estan rubricats a
mà.

Posteriorment, ignorant-se exactament la data,

Anvers dels cinquanta cèntims

fou creada una segona emissió aprofitant el mateix
acord legal de creació de la primera i per tant aquests
nous bitllets porten la mateixa data dels anteriors.

Comprenen també els valors d'1
pesseta, 50 cèntims i 25 cèntims, per
un import total de 8.750 pessetes.
Aquests bitllets porten, com a úni-
ca decoració a l'anvers, una ampla
sanefa d'enquadraments diferent
per cada valor, i estant presidits al
revers per l'escut de la població, i
aquesta vegada les signatures estan
impreses. La primera emissió fou
retirada de la circulació.

Així doncs l'import total ge-
neral del paper moneda emès a
Artesa de Lleida és de 12.500 pes-
setes, amb una circulació simultà-
nia de 8.750 pessetes.

Emissió del 20 de juny de
1937. Venciment: No indicat. Orga-
nisme emissor. Ajuntament. Forma
i mides: rectangular 68x108 mm.
Color: Impresos en blau fosc a l'an-
vers i en vermell al revers. Sèrie.
Sense. Numeració. Impresa en blau
fosc a l'anvers. Particularitats: Ru-
bricats a mà amb tinta blava. Segell
tampó violeta ovalat "Alcaldia
d'Artesa de Lleida" al revers. Amb
peu d'impremta.

Núm. 284. Valor: 1 pesseta.
Tiratge: 2.000. Material: Paper seti-
nat color blau cel a l'anvers. Raspós

Anvers i revers d'1 pesseta

color crema al revers. a) Rúbrica del Conseller de Finances en tinta negra.

Núm. 285. Valor 50 cèntims. Tiratge: 2.000. Material: Paper de barba blanc. a) sense rubricar.

Núm. 286. valor 25 cèntims. Tiratge: 3.000. Material: Paper color blau gris. Rúbrica del Conseller de Finances en tinta negra, b) Sense rubricar i sense segell, però numerat.

Emissió del 20 de juny de 1937. (Però creat el

Anvers i revers dels cinquanta cèntims

?) Venciment: No indicat. Organisme emissor: Ajuntament d'Artesa de Lleida; Paper blanc. Forma: Rectangular. Sèrie: sense. Numeració:

Amb numerador vermell al revers. Particularitats: sense cap segell. Sense preu d'impremta.

Núm. 287. Valor: 1 pesseta. Tiratge 5.000. Mides 66x115 mm. Color: Blau i verd clar sobre fons verd pàl·lid.

Núm. 288. Valor: 50 cèntims. Tiratge: 5.000. Mides 52x92 mm. Color: Verd i groc sobre fons pàl·lid.

Núm. 289. Valor: 25 cèntims. Tiratge: 5.000. Mides 48x92 mm. Color morat i beige sobre fons beige pàl·lid.

Com podeu veure, dels bitllets d'Artesa, en saben més els de fora que els de dins. I és que, darre-

ra d'aquesta mena de bitllets, els col·leccionistes hi van tan delirosos que s'han fet reimpressions clandestines i, fins i tot, falsificacions.

Com que a casa tenia un bitllet de pesseta i un de 25 cèntims dels d'Artesa i com que sabia que també n'hi havia un de 50 cèntims, un dia (ja fa més de quinze anys) em vaig arribar a la Plaça Real de Barcelona, al mercat de monedes, segells i altres coses de col·leccionista, dels diumenges al matí a veure si podia trobar el bitllets de 50 cèntims que em faltava. Hi anava una mica cohibit perquè no sabia res d'aquest món ni si aquella gent havien sentit parlar mai d'Artesa de Lleida. Vaig tenir una sorpresa: al primer que vaig preguntar si tenia cap bitllet d'Artesa de Lleida em va dir: Ah! Artesa de Lleida, què teniu aquella pesseta blava tan bonica?. I tot seguit, obrien un llibre amb fulls de plàstic com aquells de posar fotografies, em va mostrar la pesseta d'Artesa; tenia la pesseta i els 25 cèntims, però no el bitllet que em faltava, del bitllet de pesseta me'n va demanar mil pessetes i de l'altre sis-centes, però com que ja els tenia no els vaig comprar i, ara me'n penedeixo. El bitllet de 50 cèntims el vaig comprar a un altre venedor per mil pessetes. Com que només em pensava que hi havia tres bitllets, vaig parar de buscar.

Pel que fa als pobles veïns d'Artesa que van emetre bitllets tenim, per ordre alfabètic: Alcanó, un val de valors d'una pesseta i un altre de 50 cèntims sobre cartró. Albatàrrec, la col·lectivitat local "Adelante" va fer vals, en cartró, per valors 10, 5, 2 i una pesseta i altres de 25, 10 i 5 cèntims, retolats en castellà, més tard l'Ajuntament va emetre els seus, però només es coneix el que va fer per valor de 10 cèntims. L'Albagés va fer una emissió de vals d'una pesseta, 50 cèntims i 25 cèntims i, més tard, uns altres vals amb valors de 10 i 5 cèntims. Alfés edità uns bitllets d'una pesseta, 50 cèntim i 25 cèntims. També circulaven per Alfés uns vals d'una pesseta emesos pel Comitè Local Pro-Refugiats. Aspa va fer un sol bitllet, amb valor d'una pesseta. Castellldans va emetre bitllets de 2 i una pesseta i de 50 i 25 cèntims. El Cogul va fer bitllets d'una pesseta i uns altres de 50, 25, 15 i 10 cèntims. A Puigverd de Lleida els primers bitllets que van circular foren emesos per la col·lectivitat local "Adelante", en cartolines dels valors d'una pesseta i de 10 cèntims, impresos en castellà. Més endavant, el Consell Municipal, creà una emissió de paper moneda dels valors de 2 i una pessetes i de 50 i 25 cèntims, impresos per una sola cara.

Tornant als bitllets d'Artesa hem de dir que, si la primera edició la va fer, la impremta Payà, la segona, molt probablement la va fer la impremta "Jovent" de Lleida (Avenida Blondel, 10), ja que a l'arxiu de Casa de la Vila es conserva una carta d'aquesta impremta, datada el 22 de desembre del 1937 que diu, textualment: *Sr. Secretari de l'Ajuntament (Artesa de Lleida) Distingit Sr.: Adjunt li trameto un exemplar, per tal de que endongui la seva conformitat per si son els mateixos que he d'imprimir segons la comanda que em va fer ahir per telèfon.*

A l'Arxiu de Casa de la Vila, sobre aquests bitllets hi ha algunes cartes interessants, les quals demostren l'interès que el tema va despertar. Les més rellevants són de la Generalitat de Catalunya, primer demanant exemplars dels bitllets emesos per l'Ajuntament d'Artesa i, després per acusar rebuts dels tres bitllets que el nostre Ajuntament li va trametre. L'Ajuntament d'Artesa (després d'una crisi que havia patit), el 7 d'agost de 1937 el van constituir les persones següents: Alcalde, Marcel·lí Solé Vidal, primer tinent d'Alcalde, Antoni Gallart Gener, segon tinent d'Alcalde, Miquel Xarles (està escrit així) Cutier. Consellers, Isidre Puig París, Isidre Falguera Batlle, Josep Morera Bosch, Josep Mor Porqueres, Felip Bonastra París, Josep París Seró i Manuel Oró Garròs, total 10 persones.

Dels bitllets d'Artesa de la segona edició, encara se'n pot trobar en aquests mercats de col·leccionistes, però els de la primera emissió, *van més buscats que les xiques guapes*. Per il·lustrar aquestes pàgines, pel que fa als bitllets de la primera edició, ens ha calgut demanar un exemplar de la col·lecció de l'Ajuntament i un altre al J. Bonastre, del que falta no en sabem res.

Pel que fa als vals emesos per particulars a

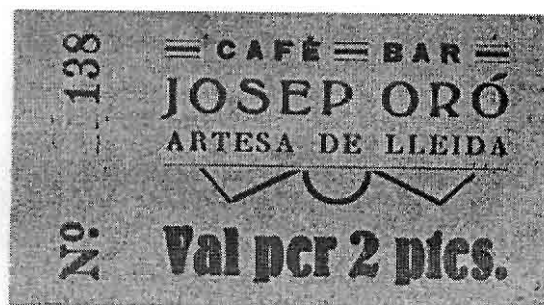
Anvers i revers dels vint-i-cinc cèntims

Artesa, només en conservem un de dues pessetes i un altre d'una pesseta del bar de cal Tomàs, impressos sobre cartolina forta de color marró clar de 5x7 mm. porten els números 138 i 212 respectivament.

A. Costafreda

Bibliografia

- TURRÓ, Antoni, *El paper moneda català*, Barcelona, 1982
Gran Enciclopèdia de Catalana
 Arxiu de l'Ajuntament d'Artesa de Lleida

AMB POQUES PARAULES

Harry Potter

És sabut de tothom que la Warner no va voler doblar al català la pel·lícula sobre Harry Potter tot i que la Generalitat de Catalunya pagava totes les despeses. Només des de la mala fe o des de la ignorància es pot entendre una decisió com aquesta, així com la posterior rectificació —subtítols en català— després d'una campanya d'enviaments de correus electrònics emplaçant la productora a rectificar una decisió tan incomprendible.

Aquest fet no és nou. Els catalans ja hi estem avesats a menyspreus semblants i de pitjors, és ben cert. Però allò que sobta i que és més preocupant de tot plegat és l'èxit tan rotund de públic català que ha tingut el film. Les cues davant de la guixeta dels cinemes catalans on es projectava Harry Potter han estat molt i molt llargues; la recaptació, allò que compta per a qualsevol empresa, escandalosament substancial. D'altres pel·lícules adreçades al públic infantil i juvenil doblades al català no han tingut, ni de bon tros, la mateixa resposta.

Aquest és un fet innegable que no podem obviar: a una part dels catalans, sobretot als assistents a la projecció de Harry Potter, el fet que la pel·lícula fos doblada al català o no, el fet que la productora hagués menyspreat d'una forma tan i tan lamentable la nostra llengua, tant els feia; o si més no, no volien prendre cap actitud combativa, ni tan sols de simple refús que pogués suposar per-

dre's un esdeveniment tan important i insubstituïble dins del seu bagatge cultural. El que desitjaven era, simplement, veure la pel·lícula de moda, la pel·lícula anunciada a so de timbals arreu del món, la pel·lícula que toca veure perquè algú ha decidit que així ha de ser i ha esmerçat esforços en forma de campanyes publicitàries multimilionàries.

Avui és vital seguir les consignes dels telepredicadors que ens diuen com hem de vestir, com hem de parlar, com hem de pensar i, sobretot, com i on hem de gastar els diners. És vital per a la reproducció de qualsevol sistema que fem allò que manen. El consumisme actual no és pas una excepció, només que ara la coerció es fa d'una forma molt més subtil i recargolada. La televisió ha substituït els antics capellans que, des de la trona, amenaçaven amb l'infern els qui no anaven a la processó. Abans es col·locaven en renglera amb un ciri a la mà rere la imatge d'un sant o d'una marededéu. Avui, amb l'entrada a la mà, es fa cua davant d'una pel·lícula o d'una estrella mediàtica pel sol fet que està de moda. Tot plegat perquè el sistema, amb totes les seves absurditats, prevalgui pel damunt de tot. Llavors, revoltar-se i ésser coherent era una cosa rara i difícil, avui també. Llavors exercir de català era anar contracorrent; malauradament, avui també. Que hi farem!

Felip Gallart

El Retaule de la Mare de Déu del Roser d'Artesa de Lleida

Después de armarse los revolucionarios de la parroquia y hecho el pregón que nadie saliera a trabajar, a las 4 y media de la tarde se presentó; forzada una gran masa del pueblo a la puerta de la Iglesia y dos de los revolucionarios me arrebató la llave y con ella abrieron las puertas precipitándose furiosamente en el interior con gritos y algunos disparos de pistola, seguidamente empezaron a sacar las imágenes poniéndolas en un montón, juntamente con las ropas, a lo que prendieron fuego quemándose todo. Era el lunes, pues el Domingo aún pude decir la primera misa. Durante los días siguientes de la misma semana se desmontaron los altares y las maderas fueron llevadas al patio de las Escuelas Nacionales abandonándolas.

Aquestes són les primeres paraules escrites per mossèn Anton Bernat, començat l'1 de gener de l'any 1939, immediatament després de la guerra civil i dels fets lamentables esmentats que provocaren la pèrdua de la majoria del patrimoni artístic de l'església parroquial d'Artesa de Lleida i de la resta del bisbat de Lleida.

En les primeres pàgines d'aquest llibre, mossèn Anton Bernat, fa una descripció exhaustiva de totes les obres, elements i objectes del culte de l'església d'Artesa destruïts o desapareguts durant la Guerra Civil. A través de la descripció de les obres desaparegudes podem fer-nos una idea de com estava constituït cada un dels altars de l'església abans de la guerra, per tant es tracta d'un document d'una gran vàlua pel coneixements dels diversos altars i retaules que des de la construcció del temple parroquial actual ornaven i dignificaren el seu interior.

Cal dir que alguns dels elements que figuren en aquesta relació, feta just després de la Guerra Ci-

vil, com un copó, una creu processional, una custòdia i un calze, que havien estat amagats per mossèn Anton en algunes cases particulars, s'anaren recuperant al llarg de l'any 1939.

Fins fa poc temps, dels cinc retaules d'estil barroc que hi havia a l'església, només teníem constància gràfica del que hi havia a l'altar major, es tracta d'una fotografia feta al voltant de l'any 1920 i que més tard fou editada com a postal acolorida per l'Editorial Fotogràfica de Barcelona, segons veiem a la fotografia la descripció que fa mossèn Anton és força ajustada, es tractaria d'un retaule *de estilo barroco, bien hecho, de grandes dimensiones de madera, por dorar y según se leía en un escudo del mismo altar fue construido el año 1735. Tenia de titular San Miguel Arcángel en el centro y San Pedro y San Pablo en los lados, todos de madera, de gran tamaño bien hechos. Encima del titular tenia la imagen de la Virgen de la Asunción patrona principal de la parroquia, muy pequeña y de estilo diferente a las demás imágenes del altar.* Però per sort fa poc temps hem tornat a recuperar la imatge fotogràfica i la traça del retaule de la Mare de Déu del Roser. Diem *hem tornat a recuperar* perquè aquesta fotografia i la traça del projecte foren publicats per Valeri Serra i Boldú el 1925, a la seva obra: *Llibre d'Or del Rosari a Catalunya* (publicat a Barcelona, làmines LXIV i LXV i pàg. 329). La fotografia del retaule del Roser fou realitzada per Oliva de Vilanova, segurament per encàrrec del mateix Valeri, que la va encomanar al caure a les seves mans el dibuix a tinta i aiguada sobre paper de fil verjurat (53'2 x 33 cm) de dit retaule que li va deixar l'arquitecte Cèsar Martinell per l'edició de l'esmentat llibre, i que formava part de la seva col·lecció particular, la qual actualment està dipositada pels seus

hereus al Museu Nacional d'Art de Catalunya (clixé núm. 145273), als quals ens cal agrair el permís per a la seva publicació en aquesta revista.

El dibuix o traça del retaule del Roser d'Artesa és el dibuix del projecte original fet per l'artista que el va confeccionar, del qual en desconeixem el nom, per ensenyar als membres de la confraria del Roser d'Artesa que li van encarregar i del que desconeixem la forma en què va arribar a les mans de l'arquitecte Cèsar Martinell. Aquest dibuix mostra dues inscripcions; la primera en la taula d'altar, escrita i posteriorment ratllada, que diu: *La propia trasa que servirà per lo retaule de la capella de la Mare de Déu de Artesa dita del Roser*, i la segona a l'extrem dret inferior del dibuix, i que diu: *Se suposa que ensenya eixa trassa que lo Retaule ha de estar apanyat*.

Per altra banda segons diu mossèn Anton en el seu inventari l'altar del Roser era *barroco, bien dorado, muy bien hecho, todo de madera con la imagen de la Virgen del Rosario en el centro*. A

los lados dos imágenes de S. Joaquín y Santa Ana. En grandes medallones de alto relieve los misterios de gozo. Fue construida el año 1735, según se leía en el mismo, descripció que ens complementa les imatges que tenim del retaule, ja que tant el daurat

Retaule de l'altar major abans de la Guerra Civil

com la data no es veuen en cap de les imatges conservades. Un retaule que estava col·locat a la capella central del costat nord de la nau de l'església.

Al tenir a les nostres mans aquest projecte del retaule del Roser i la seva imatge fotogràfica de 1925, un dels pocs casos coneguts al nostre país, podem comprovar que es va dur a terme amb les condicions i pactes establerts. Hem de dir que el contracte, que es feia davant d'un notari i que desconeixem si encara es conserva en algun arxiu, és segur que establia com a condicions que l'obra es duqués a terme segons la traça mostrada, amb mides i escenes, acordant-se després la forma de pagament a terminis, segurament tres: a la compra del material i inici de l'obra, a la meitat i al presentar-lo assentat a la mateixa església i capella d'Artesa, una vegada hagués estat visurat per dos escultors –possiblement– un per part del municipi (batlle, regidors i majorals de la confraria del Roser) i l'altre per part del mateix artista, que haurien de donar el vist i plau al retaule, per estar ben acabat segons l'art del seu ofici, i per correspondre l'obra final amb el projecte inicial presentat.

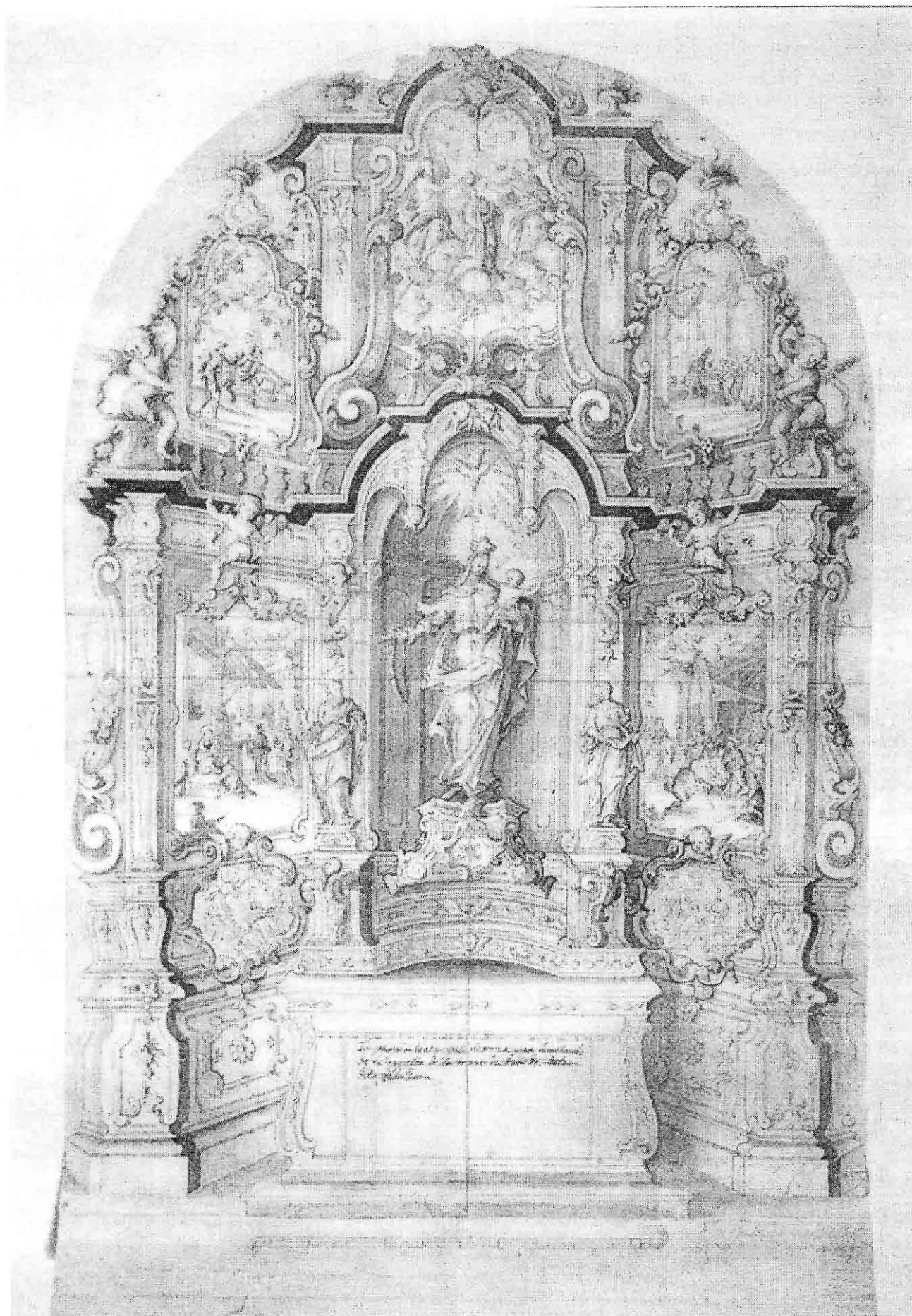
Pel que fa al retaule finalment acabat, hem de dir que estava format per tres carrers i dos nivells, presidit per la imatge de la Mare de Déu del Roser, dins d'una fornícula, flanquejada a cada costat per dos petites figures. Sant Joaquim i Santa Anna. La figura de la Mare de Déu està envoltada per set escenes en alt relleu dins d'uns medallons de diferents mides i formes, enormement ornats per motius de rocalles i emmarcats per unes pilastres. Mossèn Anton diu que eren representats els set misteris de goig de la Mare de Déu, és a dir: Anunciació, Nativitat, Epifania, Resurrecció, Ascensió, Assumpció i Coronació. No obstant al dibuix original només trobem representats els tres primers i l'últim. Altres dos es corresponen amb dos dels set Dolors: La Circumcisió i la Fugida a Egipte; i

l'última escena sembla que es tracta de la Trobada davant de la Porta Daurada, de Sant Joaquim o Santa Anna, personatges que precisament apareixen a cada costat de la Mare de Déu del Roser. Així doncs, les escenes representades i el seu ordre és, de baixa a d'alt i de dreta a esquerra, el següent: *Trobada de Sant Joaquim i Santa Anna davant la Porta Daurada, Anunciació, Naixement i Adoració dels pastors, Epifania, Circumcisió, Fugida a Egipte i coronant el retaule, a la part superior, la coronació de la Mare de Déu.*

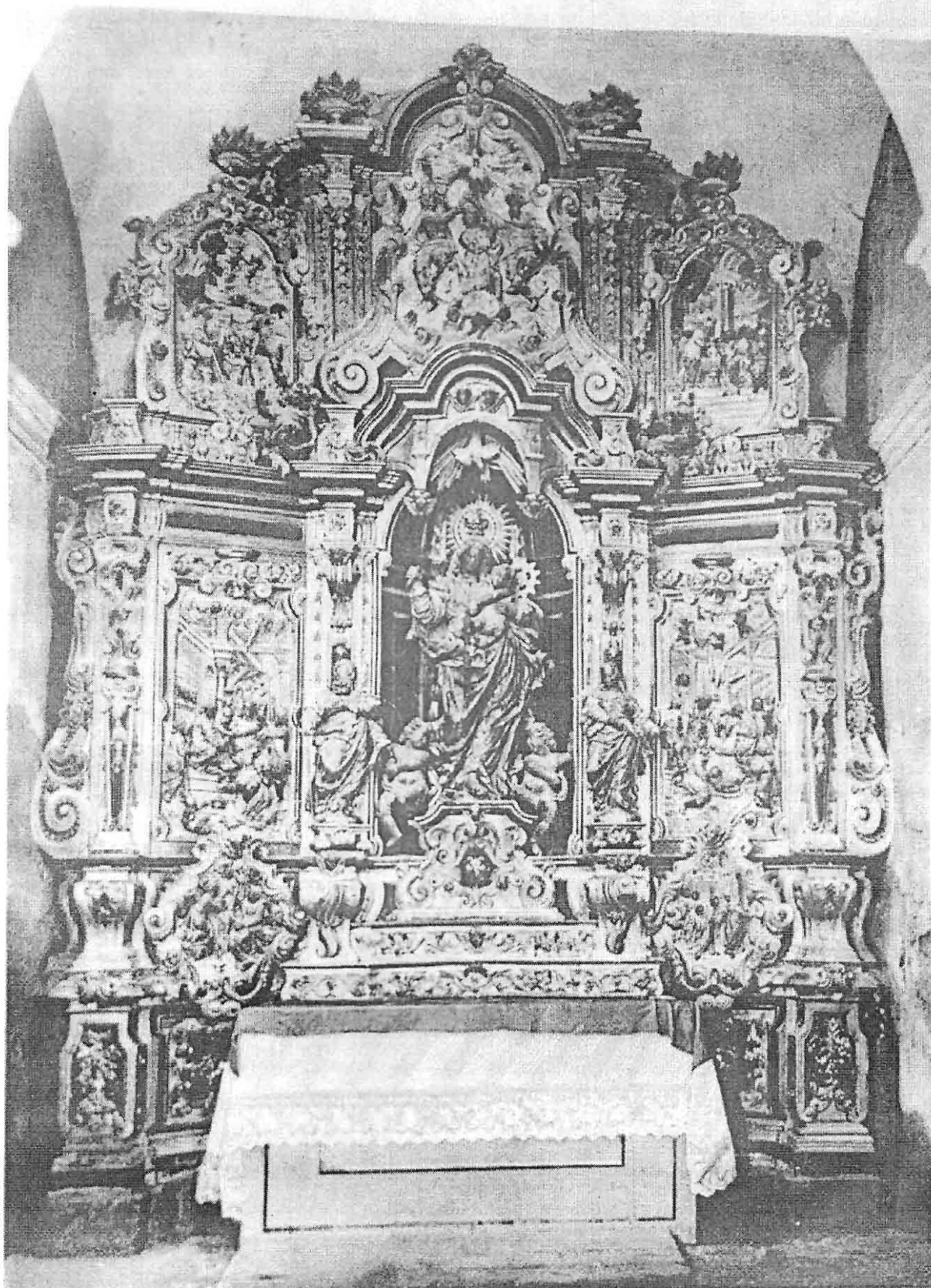
Pel que fa a l'autor del retaule no hi ha cap referència documental directa que indiqui el seu artífex, ni mossèn Anton l'esmenta, ni la traça està signada. Pel llibre de propis conservat a l'Arxiu Municipal sabem que el 20 d'agost de 1737 el batlle d'Artesa Francisco Oró i els regidors Francisco Oró i Jaume Batlle en companyia de Felip Bosch i els majorals de la confraria de Sant Isidre, Pere Joan Bosch i Isidre Carrera donaren a preu fet lo fer fe un retaule per la capella de Sant Isidro al senyor Francesc Escarpenter escultor de Cerós, per un total de 280 lliures; i fou col·locat en dita capella el 20 de juliol de 1738. Precisament són també del mateix moment el retaule de l'altar major i el de la Mare de Déu del Roser, i del 1747 el de Sant Antoni de Pàdua, segons s'especifica en l'escrit de mossèn Anton Bernat.

Podríem pensar, i només és una suposició, que aquest mateix Escarpenter fóra l'autor d'algun altre retaule d'Artesa, i per què no del de la Mare de Déu del Roser. Certament quan comparem aquest retaule amb el conservat a l'Institut d'Estudis Ilerdencs –que presidia la capella de l'antic hospital, i que s'atribueix a F. Escarpenter, de 1738 (no conservem cap referència documental al respecte)–, és possible que tots dos fossin obra del mateix artista, per la seva estructura i elements decoratius emprats tan semblants.

No obstant, sigui o no el retaule del Roser obra de Francesc Escarpenter, estem davant d'una elegant i digna obra que honorà la Mare de Déu i embellí l'església d'Artesa de Lleida, i que no devem oblidar que

Traça original del retaule del Roser .

Fotografia del retaule del Roser feta abans de la Guerra Civil

fou i encara és part del nostre patrimoni, ara en la nostra memòria. Com també són dignes de destacar els altres retaules i altars barrocs que hi havia a la mateixa església, com el retaule de l'altar major del qual en conservem la imatge, el retaule de Sant Isidre, el retaule de la capella de les Ànimes i el retaule de la capella de Sant Antoni de Pàdua, obres també de notable valor segons el testimoni de mossèn Anton i que no cal dir que continuarem amb la línia de recerca per intentar recuperar, si existeix, alguna imatge que ens pugui donar compte de l'esplendor d'aquestes capelles.

Segons aquest testimoni, l'altar de les Ànimes era *barroco, dorado, de yeso, tenia un alto relieve representando el Purgatorio, San José y otro Santo a los lados que eran de tamaño grande y de la misma época y estilo que el altar mayor*, aquest altar estaria situat a la capella més pròxima al presbiteri del costat sud de la nau i segons la documentació a finals del segle XVIII en tenia cura Francisco Jové. El de Sant Isidre, situat al costat sud de la nau de l'església, a la capella del costat del baptisteri actual, segons la mateixa font era *barroco, muy bien hecho, bien dorado con la imagen del Santo en el centro, tamaño grande, todo de madera. A los lados las imágenes de San Juan Evangelista y San Gregorio. Había tenido una cofradía, fue construido el año 1735*, data que confirma les dades documentals que hem presentat abans. I per últim l'altar de Sant Antoni de Pàdua que era *barroco, bien hecho, muy bien dorado, con la imagen del Santo en el centro muy grande. A los lados tenia San Felipe Neri y San Ramón. Era todo de madera y fue construido en el año 1747, según tenia escrito un medallón*, aquest altar estaria situat al costat nord de la nau, davant de l'altar de les Ànimes, a la capella més pròxima al presbiteri i segons la documentació a finals del segle XVIII estava a càrrec de Felip Bosch. Les dates en què foren construïts aquests altars, que coincideix amb les de la construcció de l'església, posen de

manifest que durant el segle XVIII Artesa passà per una etapa de bonança econòmica, amb un notable augment de la població, que es va traduir en importants canvis urbanístics.

La devoció a la Mare de Déu del Roser està molt vinculada al culte a la Mare de Déu de la Misericòrdia. Sabem que cap a 1200 la Mare de Déu s'aparegué a Sant Domènec al qual li va lliurar un rosari anomenat "Corona de roses de Nostra Senyora", peonyora amb què el sant triomfà davant l'heretgia albigea. La Mare de Déu del Rosari figurativament no aparegué a Europa fins a les darreries del segle XV. Gràcies als dominics que patrocinaren la creació de les confraries del Rosari, aquesta devoció es va difondre amb una gran rapidesa, i és sabut que el Papa Pius V li va atribuir el 1571 el mèrit de la victòria de Lepant davant la flota turca.

Sembla que la devoció a la Mare de Déu del Roser es va introduir molt aviat a Artesa, com ho posa de manifest el testimoni escrit de la visita pastoral del bisbe Bernardo Caballero de Paredes, feta el dia 4 de març de 1639, en què s'esmenta l'altar del Roser, que ja tenia fundada una confraria, així mateix es diu que a l'altar del Sant Crucifici hi havia fundada una altra confraria. La presència de l'altar del Roser a l'antiga església romànica i l'existència d'una confraria és una bona prova de la forta implantació i arrelament al poble del culte a la Mare de Déu del Roser. Com també ho és que a partir de mitjans del segle XVII en els testaments dels artesencs i artesenesques es demani que es celebrin misses a l'altar del Roser.

Amb la construcció de l'església actual al segle XVIII, molt més espaiosa que l'antiga església romànica situada a la zona del Fossar Vell, el culte a la Mare de Déu del Roser pren una major dimensió i també la confraria que tenia fundada, com també el pren l'altra confraria que hi havia fundada a l'església, que va anar canviant d'advocació al llarg del segle XVII i XVIII segons es dedueix dels testimonis

escrits de les visites pastorals dels bisbes de Lleida. Així en la visita del bisbe Olaso del 1715 es diu que a l'altar de Sant Francesc Xavier hi havia fundada una confraria. En la visita del bisbe Gregorio Galindo del 13 de març de 1737 es diu que *en dicha iglesia hay erigidas dos cofradías, una del Rosario y otra del nombre de Jesús*. Tot i que si hem de fer cas del llibre de *Propis* ja s'havia constituït o estava a punt de constituir-se la confraria de Sant Isidre, ja que el 20 d'agost d'aquell mateix any s'encarregà el retaule per a la capella del sant a Francisco Escarpenter, tal com hem assenyalat anteriorment. Confraria que ja apareix en el resum de la visita pastoral del bisbe Sánchez Ferragudo, el 17 de maig de 1773.

Tant la confraria de Sant Isidre com la del Roser van perdurar fins a la Guerra Civil, la primera era la dels solters i la segona dels casats, regentades pels majorals que eren elegits per cap d'any segons explica l'Adolf Costafreda al llibre *Artesa de Lleida. El cicle de l'any: feines, festes i costums* (pàg. 18-19), *eren els majorals sortints els que triaven els nous. Només eren triats els homes ja que aquests eren els caps visibles de les confraries. Les majorales eren sempre dones de la família dels majorals: una germana o cosina en el cas dels solters. L'esposa, la mare o una altra dona propera a la família en el cas dels casats.*, una elecció que al segle XVIII segons es diu al resum d'una visita feta pel bisbe de Lleida l'any 1737 *el común nombra majorales sin intervención del rector, aunque para las cuentas ya interviene*. Abans de l'elecció dels nous majorals donaven comptes de tots els ingressos i despeses que s'havien produït al llarg de l'any, uns ingressos que provenien de donacions de confreres, de les captes que feien les majorales al llarg de l'any i també de l'arrendament de les terres que tenien ambdues confraries.

En relació a aquesta qüestió cal dir que la confraria de Sant Isidre tenia dues peces de terra campa, una de secà de quatre jornals i una porca, situada a la

partida de la Gravera i una altra de regadiu eventual de quatre jornals i vuit porques situada a la mateixa partida i la confraria del Roser tenia una peça de terra campa de dos jornals situada a la partida de la Gravera. Totes aquestes terres foren subhastades el 30 de juny de 1875 pels decrets de desamortització del Govern i adquirides per Josep Costafreda.

Les funcions principals dels majorals segons ens explica l'Adolf Costafreda en el seu llibre (pàg. 18) eren *anar a traure atxa a les misses de les festes més importants, portar les banderes a les processons, obrir el ball a les festes majors, etc. També havien de portar la comptabilitat de tots els ingressos i les despeses que s'originaven durant l'any a la seva confraria*. Quant a les majorales, segons el mateix autor (pàg. 18) les seves funcions principals eren *tenir cura del parament dels respectius altars. Netejar i posar oli a les llànties quan convenia. Rentar i planxar tant les estovalles de l'altar com els sobrepellissos dels majorals. Comprar atxes noves i canviar els caps o les atxes curtes per paquets de veles per il·luminar l'altar*. Així mateix segons ens diu l'Adolf Costafreda les majorales s'encarregaven també d'organitzar *la capta del pa en totes les vigílies de les festes importants*, així es passava per les cases a recollir panets que després eren venuts als particulars. També en les festes importants i en els casaments dels fills de les famílies benestants del poble les anaven a captar *el sobre-taula* i confeccionaven *els majos* que guarnien el monument de la Setmana Santa. Així mateix fins a la creació de la Societat Coral i Recreativa La Primavera, els majorals de Sant Isidre eren els encarregats del ball i dels altres actes de les festes majors.

*Isidre Puig i Sanchís i
Josep Gallart i Fernàndez*

La Femosa

Desitja que passeu
un bon Nadal i un
feliç any 2002

SOLUCIONS DELS MOTS ENCREUATS:

Horizontals. 1. Esquellerinc. 2. Nuós. Albader. 3. Tragitar. Ire. 4. Arribis. Duos. 5. Retret. Iotes. 6. Tro. Rudement. 7. Ga. Donis. 8. Trentina. Arc. 9. Andana. Oi. 10. Lito. A. Viat. 11. Catedralitat. 12. Dringarà. Sri.

Verticals. 1. Estartit. Oca. 2. Sorrer. Ratar. 3. Quartogènita. 4. Ungir. Anàleg. 5. E. Íber. Td. Dn. 6. Latitudinari. 7. Llas. Dóna. Ar. 8. Ebr. Sena. VLD. 9. Ra. Semi. III. 10. Idiotesa. ATS. 11. Nouren. Rotar. 12. Creditici. Ti.

